

Vesna Čulinović-Konstantinović

PROUČAVANJE NARODNE KULTURE I ETNOGRAFSKI
MUZEJ U SPLITU – U POVODU OSAMDESETE
OBLJETNICE MUZEJA

UDK 069.02:39(497.13 Split)
"1910/1990"
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 18. V. 1990

Vesna Čulinović-Konstantinović
Etnografski muzej
58000 Split, YU
Iza lože 1

Osamdeset godina navršava ove, 1990. godine, Etnografski muzej u Splitu. To je razlog za osvrt na prilike prije osnivanja ovog najstarijeg etnografskog muzeja u Hrvatskoj, kao i na razvoj Muzeja u vrijeme njegova prvog direktora i osnivača, te njegovih nasljednika do naših dana.

Interes za kulturu naroda javlja se već u vrijeme velikih klasnih razlika, kad aristokrati književnici i povjesničari otkrivaju kulturne vrednote u životu nižih društvenih slojeva. Domaći humanisti, kao npr. *Juraj Šižgorić*, krajem 15. stolj. objavljuju narodne pjesme, opise života i običaja. Stoljeće kasnije *Petar Zoranić* opisuje život stočara na Velebitu i Dinari, a slične sadržaje nalazimo i u djelima *Petra Hektorovića*, *Hanibala Lucića* i drugih, u izvještajima putopisaca, inspektora Venecije, Turske, Austrije, pogotovo od 18 stolj. Utjecati na narod ili kulturnu Evropu žele fra *Filip Grabovac* (1697-1749), fra *Andrija Kačić Miošić*, opat *Alberto Fortis* i njegov oponent *Ivan Lovrić*. Spomenimo između ostalih knjigu "*Morlaci*" *Justine Wynne di Rosenberg* (1788.) koja se koristila radovima prethodnika, ali i ispitivala naše ljude u Veneciji, da bi prikazala nošnju, običaje, vjerovanja, pa i alku u Sinju. *Baltazar Haquet* (poč. 19. st.), *Franjo Carrara* (1846.) i *Nikola Arsenović* (1843-1868.) ilustracijama svojih slikara upotpunili su svoja djela. U skladu s općim razvojem znanstvenog interesa u Evropi, sve boljim kontaktima naše inteligencije s kulturnim krugovima i izvan naših granica, množe se rukopisi i radovi o životu našeg seljaka. Takve su npr. zbirke narodnih pjesama *Nikole Tommasea* (od 1840. g.) te "*Običaji kod Morlakah u Dalmaciji*" (1846.) *Šime Ljubića*, i mnogih drugih.¹⁾

To je već vrijeme kad se težnje za ujedinjenjem slavenskog življa na Balkanu pojavljuju kao intenzivna politička borba, temeljena između ostaloga i na materijalnim dokazima istovjetnosti narodne kulture. Ilirski pokret bio je snaga koju daljim djelovanjem preuzimaju Matica dalmatinska i Matica ilirska tj. Matica hrvatska. Nije stoga slučajno da su članovi tih Matice nosioci akcija sakupljanja narodnog blaga. Među njima prednjači *Ivan Kukuljević Sakcinski* osnivanjem "Društva za jugoslavensku povjesnicu i starine", 1850. god. Tada već djeluje, prvi na Balkanu, Arheološki muzej u Splitu. Đakovački biskup *Josip Juraj Strossmayer* traži ujedinjenje Dalmacije s Hrvatskom, u Carevinskom vijeću 26. 11. 1860. god. Smatra se da je tim govorom praktički aktivirao snagu narodnog preporoda u Dalmaciji. God. 1859. Strossmayer novčano pomaže Maticu dalmatinsku i izdavanje "Narodnog lista" u Zadru, god. 1860 polaže 50.000 forinti za osnivanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, a šest godina kasnije isto toliko za osnivanje Sveučilišta u Zagrebu. Prikupljanje povijesne i etnografsko-folklorne građe razbuktava se osnivanjem Akademije. Predsjednik *Franjo Rački* na prvoj skupštini kaže: ". . . nastojat će Akademija da sakupi . . . sve blago . . . sahranjeno u ustima našega naroda . . . u pučkih pjesamah i posloviceh, . . . u dobrim starih i novih knjigah. . . da budućemu povjesniku naše književnosti i narodne kulture pripravi pouzdanu građu . . ." ²⁾ Da su uz to i materijalni predmeti vrijedni dokumenti svjedoči i njegova obavijest *Baltazaru Bogišiću* da već (15. 3. 1867.) "postoji Ravnateljstvo narodnoga zemaljskoga muzeja" (u Zagrebu). ³⁾ Akademija aktivira inteligenciju na sakupljački rad i objavljuje njihova djela. Tako 1874. g. izlazi Bogišićev "Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena". To je građa, koju su mu iz svih, pa i dalmatinskih krajeva (Bukovice, Dalmatinske zagore i gradova) poslali suradnici po njegovom "Napatku za opisivanje pravnijeh običaja koji u narodu žive" objavljenom 1866. g. Uz opise seoskog društvenog uređenja i običaja, tu su i opisi nošnje sa specifičnim oznakama dobno-društvenih grupacija. Njegova etnografska zbirka u Cavtatu (JAZU) iz tog vremena sadrži unikalno žensko oglavlje i druge običajno-pravne insignije.

Akademija je u svoj krug okupila najveća tadanja imena kulturne javnosti, od kojih je npr. don *Frane Bulić* (1898.) postao i počasni član. ⁴⁾ To je vrijeme karakteristično po velikoj povezanosti napredne inteligencije i nastojanju da se kulturne vrednote prikažu evropskoj javnosti. Istovremeno nastojanje da se razvije standard života i ekonomske prilike na selu imalo je jaki razlog. Gradovi su i tada rasli useljavanjem seoskog življa. Split je npr., kao i drugi centri, narastao između 1863. i 1883. god. za 1000 novih stanovnika. Lučac i Manuš imali su najviše težaka, a uz poljoprivrednike bila su to sjedišta i većine obrtnika. Među njima su zabilježeni npr. opančari, ali i "majstori za šivanje narodnih odijela". ⁵⁾ Radi toga nije čudno što *Theodor Schiff* 1875. god. navodi raširenost vjerovanja u mitska bića (macić, mora, vile, vještice), u uspješnost čaranja i magijske obrane od tih zala. ⁶⁾ Piše o velikoj popularnosti *zapisa*, po koje su Morlaci dolazili franjevcima u samostan na malom trgu pored Zlatnih vrata, o

